

енергетичної – приймали участь 30 кафедр, серед яких всі кафедри енергомашинобудівного факультету.

Науковці багатьох вищих навчальних закладів концентрують зусилля на створенні теплових двигунів нових типів, потужних турбін для АЕС, потужних гідротурбін, пристроїв захисту енергоблоків. Особливо важливі проблеми вирішувала кафедра турбінобудування, яка разом з ВО «Турбоатом» почала створення турбіни потужністю 1 млн. кВт у комплексі з унікальною останньою ступеню та довжиною лопаті майже 1,5 м. [9].

Висновки. Проведений аналіз показує, що висока кваліфікація дослідницького персоналу, сучасні методики підготовки кадрів, безперервний контакт з виробничими підприємствами зробили кафедру турбінобудування ХПІ однією з провідних в цій галузі на теренах СРСР.

Період 50-80 рр. XX ст.. позначається активністю розвитку НТР, міжнародного співробітництва в науково-технічній сфері. Аналіз цієї діяльності необхідний для створення загальної картини історичного прогресу та становлення України як незалежної держави.

Список літератури: 1. *Бойко А. В.* Тисячний випускник / А. В. Бойко // Ленінська зміна. – 1974. – 1 трав. 2. *Бойко А. В.* Харьковские турбины / А. В. Бойко // Красное знамя. – 1978. – 25 июл. 3. *Бойко А. В.* Контакты не знают границ / А. В. Бойко // Политехник. – 1980. – 27 июл. 4. *Довгаль І.* Слава Харківських турбін / І. Довгаль // Знання та праця. – 1986. – №9. 5. *Науменко А.* Фрагмент вічності (Харківському турбінному заводу – 50) / А. Науменко // Прапор. – 1984. – №1. 6. *Возненко П.* Йдучи у завтрашній день / П. Возненко // Вечірній Харків. – 1989. – 7 жовт. 7. *Соколов А.* Развитие турбостроения в СССР : исторический очерк / А. Соколов. – М., 1976. 8. *Харьковский* ордена Ленина политехнический институт им. В. И. Ленина 1805–1985: исторический очерк. – Х. : Вища школа, 1985. 9. *ОАО «Турбоатом»* – 70 лет: исторический очерк. – Х. : Трансэнерго, 2004.

Надійшла до редколегії 24. 04. 09

УДК 50(091):62

С. С. ТКАЧЕНКО, канд. іст. наук, НТУ «ХПІ»;
Д. В. ПОШТАРЕНКО, НТУ «ХПІ»

ВИНИКНЕННЯ НАУКОВИХ ТОВАРИСТВ ХАРКОВА У XIX СТ.

Проаналізована наукова, суспільно-політична та видавнича діяльність наукових товариств Харкова у XIX ст., їх внесок у розвиток природничих та технічних наук, вплив на подальший розвиток усіх галузей народного господарства Харківської губернії.

Analysis of public work and publishing activity of scientific societies in Kharkiv in the XIX century is provided. The contribution to the development of natural and technical sciences and their impact on the development of economy of Kharkiv region are described.

Постановка проблеми. На різних етапах розвитку науки форми організації наукової роботи постійно змінювалися та удосконалювалися. В залежності від взаємодії політичних, суспільних та наукових факторів, у кожному з історичних періодів переважали ті чи інші форми.

Тому, щоб знайти найбільш ефективні шляхи розвитку науки, слід знати й розуміти як її структуру, так і структуру організації науки. Організація науки має значні історичні традиції, без творчого опрацювання яких неможливо визначитися зі структурною організацією й сучасної науки.

Чільне місце в історії організації науки займають громадсько-наукові об'єднання, зокрема наукові товариства. Створення наукових товариств стало однією з форм організації наукової діяльності, що отримала широке розповсюдження в Росії у XIX – на початку XX ст. Аналізуючи досягнення наукової думки в галузі природознавства, В. І. Вернадський надавав їм великого значення. З цього приводу він писав, що для зародження наукових товариств сприятливими були умови державного життя, які вимагали спеціальних знань і розвитку техніки. Цією технікою і цими знаннями могли володіти тільки люди освічені і ті, що мислять математично. Серед них завжди знаходились і такі, метою яких був науковий пошук без практичних застосувань або особистої користі, люди, охоплені науковою ідеєю [1, с.71].

У вітчизняній історії почесне місце займають вчені Харкова, які являли собою інтелектуальний прошарок української еліти у XIX – XX ст. Вони проводили дослідження в галузі природничих та технічних наук, їхня наукова думка, громадська робота, яка збагачувала загальну культуру міста, стали важливою складовою частиною української культури.

Відомо, що в галузі фізико-математичних наук, біології й медицини Росія до початку XX ст. досягла помітного прогресу. Певний внесок в це зробили вчені Харкова. З початку 20-х рр. XX ст. наукова робота тут, як і в цілому в Україні, була відокремлена від навчальної і зосереджена у спеціально створених установах – на науково-дослідних кафедрах і в науково-дослідних інститутах [2, с.216]. Після кризи в економічній, соціальній і політичній сферах, яка виникла внаслідок першої світової і політичних подій у Російській імперії, завдяки використанню досвіду вчених дореволюційного періоду поступово усувались перешкоди на шляху розвитку науки і техніки.

На сучасному етапі розвитку, коли Україна прагне стати передовою науковою державою в умовах недостатнього фінансування, вивчення досвіду діяльності наукових товариств у XIX – на початку XX ст. є актуальним.

Аналіз літератури. Дослідження з загальних питань історії та організації наукової діяльності суспільних і наукових установ та оцінка їх місця у системі суспільних організацій дореволюційної Росії були проведені такими вченими як О. Д. Степанським та іншими [3, 4]. Створення наукових товариств стало однією з форм організації наукової діяльності, що отримала широке розповсюдження у XIX – на початку XX ст. [5, 6]. Перші найбільш

грунтовні, насичені фактичним матеріалом, зокрема дослідження з історії Харківського університету належать Д. І. Багалію [7, 8]. Однак відомості відносно створення та діяльності наукових товариств подані у стислій оглядовій формі. Ці перші наукові розвідки з історії університету зберегли свою цінність, значущість і досьогодення. До них звертаються всі науковці, хто займається дослідженням історії Харківського університету. Більш детальні дослідження зроблені з історії математичного товариства [9].

Мета статті полягає у проведенні історико-наукового аналізу організаційно-наукової, суспільно-політичної, видавничої діяльності наукових товариств, які були засновані у Харкові протягом XIX ст., та їх внесок у розвиток природничих і технічних наук, вплив на розвиток багатьох галузей народного господарства Харківської губернії.

Виникнення та діяльність наукових товариств. У першій половині XIX ст. в Харкові існувало тільки два наукових товариства – Товариство наук при університеті та Філотехнічне товариство, засноване В. Н. Каразіним поза межами університету, яке носило не стільки науковий, скільки науково-практичний характер [10, с.625]. Створення наукових товариств передбачалось першим університетським статутом 1804 року. Але перші роки після створення університету потребували значної праці професорів з організації навчального процесу. Тому лише у 1813 р. з ініціативи професорів А. І. Стойковича та А. І. Роммеля було засноване Товариство наук, яке ставило своєю метою розповсюдження наукових знань. У 1817 р. вийшов перший том праць товариства, в якому були розміщені статті професорів Т. Ф. Осиповського, М. Н. Архангельського, Я. П. Громова та ін. Творча діяльність товариства стримувалась різними розпорядженнями Міністерства освіти та реакційно налаштованими чиновниками Харківського університету. Тому у 1829 р. товариство змушено було припинити свою діяльність.

Іншою була доля Філотехнічного товариства. В. Н. Каразін у 1811 р. видав брошуру: «Мысли об учреждении в полуденных губерниях Российской Империи Общества под названием Филотехнического в пользу домоводства сих губерний»[2]. Потім були видані устав та правила філотехнічного товариства, які були затверджені 10 березня 1811 р. Метою товариства було розповсюдження та вдосконалення всіх видів промислової та сільськогосподарчої діяльності, що могли бути запроваджені у Слобідській, Херсонській, Полтавській, Чернігівській та інших губерніях. Передбачалось, що товариство створюватиме зразкові заклади на яких будуть здійснюватися експерименти з нових технологій для подальшого розповсюдження, використання у всіх господарствах губерній. Маєток В. Н. Каразіна, який знаходився недалеко від Харкова, було перетворено на базу, де розроблялися й демонструвалися винаходи – система водяного опалення, піч для сухої переробки дерева, молотарка, засіб консервування продуктів. Він планував створити мережу метеостанцій, наполягав на необхідності систематичних

спостережень за атмосферою, за електричними явищами, що відбуваються у її верхніх шарах, мав намір використати електроенергію в господарстві. За відкриття сучасники В. Н. Каразіна назвали його «українським Ломоносовим» [2].

Настільки значними і корисними були завдання товариства та доведена їх життєва необхідність, настільки слабкою була його фінансова організація. Тільки такий теоретик як В. Н. Каразін міг мріяти, що зразкові господарства забезпечать необхідний рівень прибутковості комерційного підприємства. Недостатні можливості фінансування програми Філотехнічного товариства стали причиною припинення його функціонування у 1818 р. Про діяльність філотехнічного товариства можна судити за друкованими звітами, які видавалися В. Н. Каразіним [11, 17].

У другій половині XIX ст. при Харківському університеті було створено декілька наукових товариств. Першим з них було Товариство дослідників природи, яке ставило своєю метою розвиток різних напрямків природознавства: геологічного, зоологічного, ботанічного та ін. Діяльність товариства сприяла систематизації досліджень, які раніше не вивчалися або недостатньо досліджувалися, які мали соціально-економічне значення, а також сприяли підвищенню наукового рівня і професійної кваліфікації членів товариства. Статут товариства був затверджений міністерством у 1869 р., який дозволяв об'єднувати для вдосконалення якої-небудь частини науки сукупні зусилля дослідників. Наприклад, у 1874 р. професор мінералогії університету Н. Д. Борисяк подав приклад пожертвувань на будівництво повітряної кулі. Кулю будував харків'янин М. Лаврентьєв. Професор хімії М. М. Бекетов консультував винахідника, організував перевірку просочуваності виготовленої ним кулі в університетській лабораторії. Вчені університету допомогли йому зробити деякі математичні розрахунки. Польоти в околицях Харкова проходили з використанням наукової апаратури, що була встановлена вченими університету. Дослідження проводились на висоті понад 3000 метрів. В одному з них брав участь дійсний член товариства професор Ю. І. Морозов. Співпраця вчених і підприємців допомогла М. Лаврентьєву здійснити польоти на повітряних кулях в Москві, Одесі, Ростові-на-Дону та в інших містах [12, с.26-29].

До діяльності Харківського товариства дослідників природи зростає зацікавленість наукових товариств і установ в Росії і за кордоном. Про це свідчить розсилка наукового видання, де друкувались праці членів товариства. Так, тільки за 1911–1912 рр. „Труды общества испытателей природы при Харьковском университете” були розіслані 8 університетам, 18 товариствам, ботанічним садам і природничо-науковим музеям, 10 науковим бібліотекам, 6 лабораторіям і кабінетам Росії, а також 50 університетам, академіям та іншим науковим центрам Європи і Америки [13, с.4–56].

Перша світова війна призупинила діяльність товариства, хоча засідання товариства продилися регулярно. Після закінчення громадянської війни

Харківське товариство дослідників природи почало відновлювати перервану роботу. До кінця 20-х рр. воно зводило свою діяльність, в основному, до засідань, де обговорювались доповіді й реферати його членів. При цьому помітно скоротилося число засідань, порівняно з періодами його роботи упередній час. Значні труднощі відчувались в укомплектуванні наукової бібліотеки, коштах для підтримки діяльності товариства та друкування його праць [14, ф.166, оп.5, од. збер.746, арк.12-13]. Продовжувалися збережатися зв'язки та співробітництво з іншими науковими установами Харкова. Одним з головних завдань був пошук джерел фінансування внутрішньої діяльності, продовження друкування праць і обладнання біологічної станції для проведення досліджень і спостережень [14, ф.5, оп.2, од.збер.2733, арк.2,6,7].

У 1870 р. професори фізико-математичного та медичного факультетів звернулись з проханням про заснування при університеті Товариства експериментальних наук. До складу товариства, яке було засноване у 1872 р., ввійшли дві самостійні секції – фізико-хімічна і медична. Тоді виникла ідея організації Товариства фізико-хімічних наук. Першим головою товариства став А. П. Шинков, а керівником хіміків був М. М. Бекетов. Найбільш енергійною діяльністю товариства стала з відкриттям у Харкові Технологічного інституту, професори та викладачі якого стали приймати активну участь у діяльності секції на початку 90-х рр. До 1905 р. було видано 13 випусків праць та створено бібліотеку.

Перший рік після заснування медична секція точно працювала відповідно до вимог статуту 1872 р., але у 1874 р. було прийнято рішення про необхідність мати свою касу та право балотування нових членів голосами секції. Згодом до такого висновку прийшло і керівництво секції фізико-хімічних наук. У 1889 р. професором В. Я. Данилевським. було поставлено питання про відокремлення секції, а у 1891 р. було засноване товариство наукової медицини та гігієни [10, с.94]. Діяльність товариства відобразилася у доповідях, наукових повідомленнях та видавництві праць членів товариства. Збільшення кількості членів товариства у наступних роках не надавало відповідного зростання кількості доповідей в процентному відношенні. З моменту заснування товариство одержувало субсидію від університету у розмірі 200-250 руб. на видавництво періодичного журналу «Труди товариства наукової медицини і гігієни». Товариство стало регулярно обмінюватися своїми виданнями з іншими зарубіжними медичними установами. Таким шляхом був покладений початок заснуванню бібліотеки.

Математичне товариство при Харківському університеті було засноване у 1879 р. з ініціативи професора В. Г. Імшенецького. Метою якого, згідно статуту було сприяння розробці як чисто наукових, так і педагогічних проблем у галузі математичних наук. Активними учасниками товариства були професори ХТІ В. Л. Кирпичев, А. В. Гречанинов, Х. С. Головін.

Наукова діяльність товариства отримала визнання як у Росії, так й за кордоном.

Видавнича діяльність товариства включала у собі звіти про засідання і додатки до звітів, де друкувались окремі роботи його членів та розробки наукових і методичних проблем з математики. Завдяки авторитету В. Г. Імшенецького серед російських та зарубіжних математиків і механіків, товариство набуло популярності та визнання за кордоном, встановило зв'язки з декількома зарубіжних наукових товариств. У друкованому органі "Сообщения Харьковского математического общества" почали видаватись праці з механіки, як харківських, так і закордонних вчених [15, с.250]. Склад товариства щорічно зростав. У 1889 р. до його складу входило 43 дійсних члена, 3 почесні члени, 8 членів-кореспондентів [16, с.1–11]. А вже у 1900 р. нараховувалося 51 дійсний і 9 почесних членів. Через 10 років, кількість членів товариства зросла до 132. З 1900 по 1906 рр. відбулось 35 засідань товариства, де було заслухано 35 повідомлень з різних питань, зокрема: математичного аналізу, геометрії, математичної фізики та ін. [17, с.230]. На засіданні 23 січня 1916 р. професор Д. М. Сінцов зробив доповідь "Про Софію Ковалевську і її наукові праці". Учасниками засідання було висловлено побажання, щоб математичне товариство взяло на себе ініціативу видання праць С. В. Ковалевської [18, с.304-307]. Перебіг воєнних і політичних подій в наступні роки призупинив активну діяльність Харківського математичного товариства. Тільки у 1925 р. Президією Укрголовнауки було затверджено Статут Харківського математичного товариства, за яким передбачалося встановлювати наукові зв'язки з закордонними вченими та науковими організаціями лише з дозволу Укрголовнауки НК освіти [14, ф.166, оп.5, од.збер.746, арк.1,6-7].

Виникнення історико-філологічного товариства при Харківському університеті наприкінці 70-х років XIX ст. збіглося з поживленням провінціальної історіографії та з прагненням до національного самоусвідомлення вітчизняної історії [19, с.764]. Метою товариства, згідно статуту, було сприяння своїми зібраннями, працями розвитку та розповсюдженню історичних і філологічних знань з української історії та культури. Поряд з дослідженнями загального характеру, значне місце у роботі товариства приділялось вивченню історії місцевого краю та півдня Росії. Значний внесок у дослідження історії краю зробили Д. І. Багалій, М. М. Плохінський, В. П. Короленко та багато ін. [20, с.56]. Не менш важливе місце в доповідях товариства приділялось літературі та етнографії рідного краю. З 1886 р. товариство стало видавати свої наукові праці, в яких значне місце займали статті та доповіді, що стосувалися вивчення не тільки Харківської губернії, а й сусідніх губерній. У 1879 р. при історико-філологічному товаристві був заснований історичний архів шляхом перенесення його з Чернігівського губернського архіву Малоросійської колегії [21, с.115-118].

З товариств, які працювали поза межами університету, головне місце зайняло Харківське медичне товариство, яке входило до відомства медичного департаменту міністерства внутрішніх справ. Воно було засновано у 1861 р. з ініціативи професора В. Ф. Грубе [22, с.16-19]. Метою медичного товариства було сприяння науковому вдосконаленню лікарів, що входили до складу товариства, розповсюдженню медичних знань і методик лікування з урахуванням місцевих умов життя, а також надання медичної допомоги тим, хто звертався до закладів товариства. Товариство складалось з почесних членів, членів та член-кореспондентів. Членами товариства могли бути лікарі, провізори, магістри, які бажали працювати на користь своєї країни.

Раніше Харківського медичного товариства такі ж товариства виникли у Києві, Миколаєві, Одесі та Подільську. Але з перебігом часу Харківське товариство стає найбільш помітним за своєю суспільно-корисною діяльністю і державному значенню не лише на Півдні, а й по всій Росії. Тут не було іншого товариства з такою широкою розгалуженою мережею суспільно-корисних установ лікувального, профілактичного і навчального профілів. У Харкові ця мережа охоплювала такі товариства: 1) Харківське медичне товариство (з 1861 р.); 2) Товариство наукової медицини і гігієни при Харківському університеті (з 1867 р.); 3) Бальнеологічне товариство слов'янського курорту (з 1897 р.); 4) Товариство нічних чергувань (з 1897 р.); 5) Дермато-венерологічне товариство при університеті (з 1900 р.); 6) Товариство швидкої медичної допомоги (з 1909 р.); 7) Товариство дитячих лікарів; 8) Товариство хірургів. До цього можна додати лікарський клуб. У 1913 р. Харківське медичне товариство мало 428 осіб і було найбільшим в Росії [22, с.12-13].

Наукова та практична діяльність товариства проявлялась в доповідях, обміні думками на засіданнях та в його виданнях. З моменту заснування товариства друкувались протоколи засідань та щорічні звіти про діяльність, а з 1886 р. доповіді почали друкувати у періодичному виданні у вигляді збірки праць членів товариства.

Велика увага в науковій діяльності приділялась участі в різних наукових з'їздах, конкурсах, а також зарубіжним відрядженням своїх членів, особливо лікарів бактеріологічної станції, для вивчення передового досвіду та спеціальних наукових питань. У 1901 р. товариство заснувало премію ім. Р. Вихрова, яка щорічно присуджувалась за найкращі наукові твори на задану тему, а при бактеріологічній станції було встановлено стипендію для навчання молодих лікарів. Важливе місце в роботі займали питання санітарії та епідеміології, вже у 1861 р. розпочалось вивчення вакцин проти віспи, а у 1871 р. розглядалось питання про організацію обов'язкових щеплень. Ряд засідань товариства було присвячено вивченню холерної епідемії, чуми, та організації засобів боротьби з ними. Розроблені рекомендації надавались міським органам влади для проведення протиепідеміологічних щеплень. За пропозицією Медичного товариства була розроблена програма медико-

топографічного опису м. Харкова та його околиць, засновані спеціальні санітарні комісії. У медичному товаристві міське самоврядування завжди знаходило досвідченого радника з питань постійного санітарного нагляду у Харківській губернії. Постіно відгукуючись на потреби рідного міста, товариство не було глухе до всенародних бід. В період русько-турецької війни у 1877 р. товариство турбувалось про надання пораненим і хворим своєчасного лікування. Негайно з оголошенням війни, при лікарні були відкриті курси для підготовки медсестер, обговорювалось питання про розміщення поранених та хворих. Коли розпочалась російсько-японська війна, у 1904 р. члени товариства організували бактеріологічно-гігієнічний загін, який брав участь у воєнних діях. Від себе товариство асигнувало 1000 руб., а частина (30000 руб.) була надана Губернським Земством.

Значну увагу медичне товариство приділяло створенню та розвитку його установ. Першою такою установою була безкоштовна лікарня, яка була заснована у 1862 р з ініціативи І. К. Зарубіна. Лікарня одразу завоювала симпатії з боку населення. З перших років свого існування лікарня стала залучати до себе різні пожертвування. Основний внесок у подальший розвиток лікарні мали пожертвування Д. А. Донець-Захаржевського, який кожного року на потреби лікарні вносив 100 руб., а після його смерті заповів 50000 руб. Самій лікарні було присвоєно почесне ім'я Д. А. Донець-Захаржевського у 1885 р. Діяльність лікарні безперервно розвивалась, за час її існування біля 300 тис. хворих одержало допомогу з різних захворювань.

Другим, за часом своєї появи, був «Пастеровський прививний Інститут медичного товариства», задачами якого були теоретичні дослідження та практичне запровадження Пастеровського методу лікування сказу, та інших інфекційних захворювань людей та тварин. Кількість людей, що приїздила до Харкова з інших губерній Росії, настільки зросла, що потрібно стало будівництво притулку для людей, яких кусали тварини, хворі на сказ. У 1912 р. при бактеріологічному інституті медичного товариства було відкрито лікарню імені доктора В. А. Франковського. Оскільки у готелях і приватних квартирах боялися надавати житло покусаним, товариство побудувало притулок для них.

На пожертвування громадян та установ тут почали лікувати хворих обох статей найбіднішого населення міста, що мали найважчі хронічні недуги і потребували догляду та лікарської допомоги. Інститут також обслуговував покусаних людей з різних губерній Росії [23, ф.201, оп.1, од. збер. 26, арк.67]. Поряд з бактеріологічними дослідженнями швидко почала розвиватись наукова діяльність з вивчення проблем бактеріології. Станція розвинулась до наукового інституту, де займались дослідженням та виготовленням сироваток і вакцин. На початку 1905 р. розвиток виробництва сироваток та вакцин зріс до 90 тис. флаконів, які направлялись в більшість губерній Росії. Під час першої світової війни харківський бактеріологічний інститут

Харківського медичного товариства був першим у Росії з результативності роботи у своїй галузі і займав провідне місце у Європі [24, с.64].

Наступним закладом після Пастеровського Інституту і бактеріологічної станції було відкриття хіміко-мікроскопічного кабінету з ініціативи О. Алексеєва. У 1807 р. Медичне товариство прийняло рішення про заснування «Кабінету хімічної і мікроскопічної діагностики для цілей практичної медицини». Відкриття такого кабінету було викликане потребами населення і практикуючих лікарів. У 1915 р. Харківське медичне товариство стало прибутковим за рахунок доходів з майна, препаратів, які продавались, проведення досліджень, процентів з капіталу в банку, субсидій, за лікування і утримання покусаних скаженими тваринами. Товариство вже було здатним робити відрахування за оренду та утримання особистого персоналу, лабораторій, бібліотеки тощо [23, ф.201, оп.1, од. збер. 35, арк. 1-9,69].

Висновки. Проведений аналіз доводить, що створення та громадська діяльність наукових товариств Харкова у ХІХ – на початку ХХ ст. мали значний вплив на розвиток всіх напрямків народного господарства Харківської губернії. Архівними даними доведено, що діяльність товариств знаходила також підтримку з боку громадськості міста, уряду Російської імперії, оскільки їх дослідження і практична робота часто мали прикладне значення щодо розв'язання питань соціального і культурного розвитку Харкова. Виявлено, що в дореволюційній Росії товариства щорічно отримували фінансову допомогу від уряду, що надавало можливість розгортання науково-дослідних робіт, а також друкування праць членів товариств, комплектування бібліотек.

На сучасному етапі розвитку Україна прагне стати передовою науковою державою. Але навіть з урахуванням недержавних коштів українська наука сумарно фінансується в обсязі порядку 0,9 % ВВП. Провідні держави світу фінансують свою науку в межах 2-3 % ВВП, а окремі держави, які особливо дбають про своє майбутнє – майже 4 %. За таких обсягів фінансування (тим більше, що український ВВП не зрівняти з ВВП США, Великої Британії чи Японії) сподіватися, що ми можемо невдовзі вирватися у світові лідери, аж ніяк не випадає [25]. Для ефективної організації української науки, яка до певної міри розірвана між Міністерством освіти і науки, Національною академією наук та іншими установами, важливе значення має більш глибоке вивчення історичного досвіду щоб знайти найбільш ефективні шляхи розвитку науки та наукових установ.

Список літератури: 1. *Вернадский В. И.* Труды по истории науки в России / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1988. – 360 с. 2. *Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років.* – Х., 2004. 3. *Степанский А. Д.* Общественные организаций России на рубеже ХІХ – ХХ в.в. / А. Д. Степанский. – М., 1980. 4. *Соболева Е. В.* Организация науки в пореформенной России / Е. В. Соболева. – Л., 1983. – С.142–160. 5. *Филиппов Н. Г.* Научно-технические общества России (1866–1917 г.г.) / Н. Г. Филиппов. – М., 1976. 6. *Савчук В. С.* Историко-научный анализ деятельности естественно-научных обществ Юга России, Крыма и Бессарабии: вторая половина ХІХ – начало ХХ в.: дис. ...доктора ист. наук. / В. С. Савчук. – Днепропетровск, 1995. – 450 с. 7. *Багалей Д. И.* Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его

существования (1805–1905) / Д. И. Багалей, Н. Ф. Сумцов, В. П. Бузескул. – Х. : Тип. ун-та, 1906. – 329 с. **8.** *Физико-математический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905)* / [под ред. И. П. Осипова и Д. И. Багаля]. – Х. : Изд. ун-та, 1908. – 357 с. **9.** *Кушлакова Н. М.* Харківське математичне товариство та його внесок у розвиток математичної думки в Україні (1879–1930): дис. ...канд. іст. наук : 07.00.07 / Н. М. Кушлакова. – К., 2007. – 179 с. **10.** *Багалей Д. И.* История города Харькова за 250 лет его существования Т.1 / Д. И. Багалей, Д. П. Миллер. – Х., 1993 г. – 625 с. **11.** *Багалей Д. И.* Просветительская деятельность В. Н. Каразина / Д. И. Багалей // Харьковские губернские новости. – 1892. – 14 нояб. **12.** *Ковань М. И.* Михаил Тихонович Лаврентьев / М. И. Ковань : Харьк. обл. изд-во, 1958. – 62 с. **13.** *Труды общества испытателей природы при императорском Харьковском университете (1911–1912)* Т. XLV. – Х. : Типография М. Сергеева и К. Гальченка, 1912. – 386 с. **14.** *ЦДАВОВ* України: фонд Народного Комісаріату Освіти. ф.5, оп.2, од.збер.2733, арк.2,6,7. **15.** *История механики в России.* – К. : Наук, думка, 1987. – 392 с. **16.** *Сообщения* Харьковского математического общества. Вторая серия. Т.1, №1. – Х. : Типография М. Ф. Зильберберга, 1889. – 330 с. **17.** *Андреасов Л. М.* Деятельность физико-химического общества при Харьковском университете (1872–1915) / Л. М. Андреасов // Из истории отечественной химии: Роль учёных Харьковского университета в развитии химической науки. – Х. : Изд-во Харьк. ун-та. – 1952. – С. 225–281. **18.** *Сообщения* Харьковского математического общества. Вторая серия. Т. XV. – Х. : Типография и литография М. Ф. Зильберберга, 1917. – 110 с. **19.** *Историко-филологическое общество при Харьковском университете // Исторический вестник.* – Х., 1902. – С. 764–766 **20.** *Сборник* Харьковского историко-филологического общества. Т. XVII. – Х.: Печатное дело, 1907. **21.** *Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805 – 1905)* : [под ред. М. Г. Халанского и Д. И. Багаля. – Х. : Изд-во СНА, 2007. – С. 115–118. **22.** *100-летие* Харьковского научного медицинского общества (1861-1961) : сборник очерков и статей по истории деятельности. – К. : Изд-во „Здоров'я”, 1965. – 470 с. **23.** *ДАХО:* фонд Харківського медичного товариства. Ф. 201, оп.1, од. збер. 26, арк.67. **24.** *Бактериологический институт // Южный край.* – 1911. – 11 окт. **25.** *Стріха М. В.* Уперше в історії України еліта розуміє значення науки / М. В. Стріха // Слово Просвіти: тижневик. – 2008. – № 12 (441). – 20–26 берез.

Надійшла до редколегії 10. 04. 2009

УДК 94(477)''195'':623.746

А. І. ХАРУК, канд. іст. наук, Нац. ун-т. «Львівська політехніка»

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКОГО БЮРО О. К. АНТОНОВА в 50-х рр. ХХ ст.

Стаття присвячена аналізу основних програм створення нових літаків, що здійснювались дослідно-конструкторським бюро О.К. Антонова в 50-х рр. ХХ ст., а саме – створенню легких літаків Ан-2, Ан-14 та середнього Ан-8.

The article is devoted of the analyze of main aircrafts' construction programs, which was realized in O.K. Antonov's design bureau in 1950's. Main attention concentrated on history of design An-2, An-14 and An-8.

Визначальною подією, що вирішальним чином вплинула на весь розвиток української авіаційної промисловості в другій половині ХХ ст.,